

Šešėlinė ekonomika – nuo priežasčių link sprendimų

Vytautas Žukauskas

Šešėlinės ekonomikos tyrimo vadovas

Lietuvos laisvosios rinkos institutas

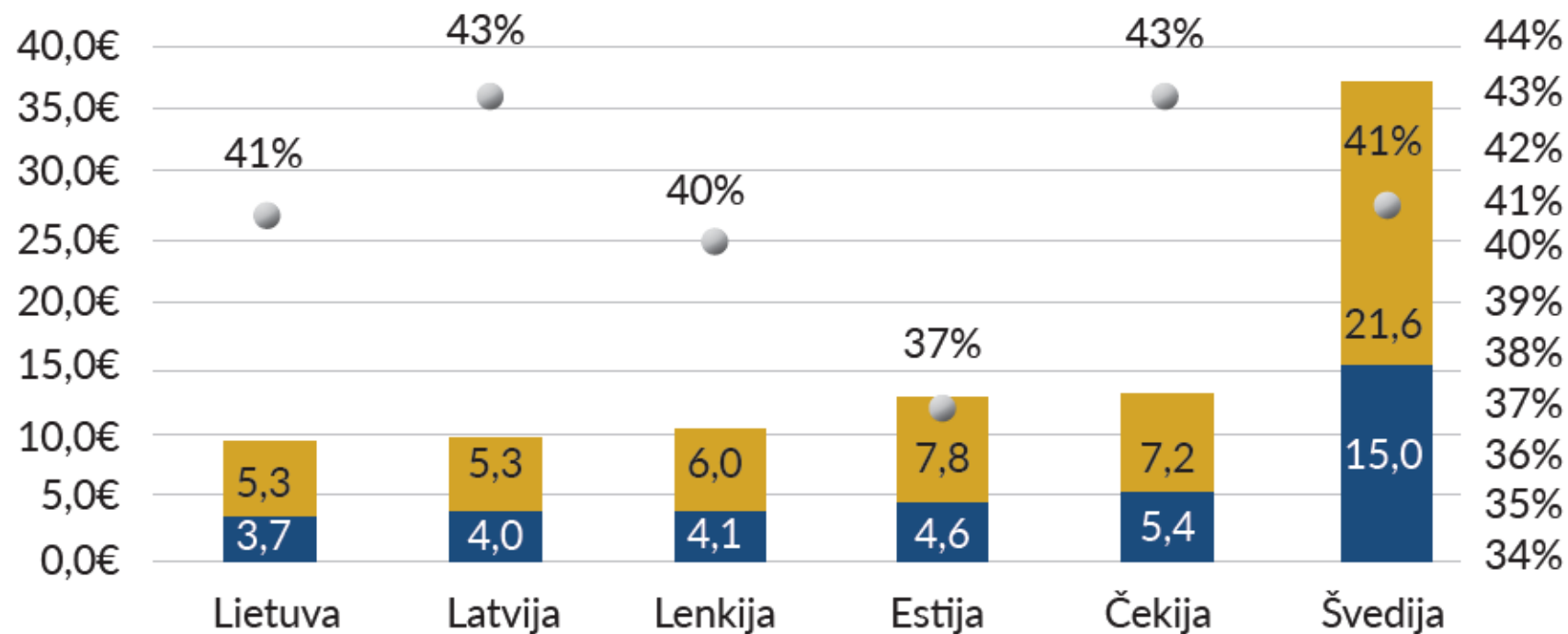

Lietuvos
laisvosios
rinkos
institutas

Kas yra šešėlis?

- Šešėlinė ekonomika:
  - Ūkinė veikla (darbas, pagamintos prekės ir suteiktos paslaugos);
  - Vykdoma nesilaikant galiojančių teisės aktų;
  - Siekiant išvengti mokesčių ir (arba) reguliavimo.
- **Kokie yra esminiai klausimai apie šešėlį?**
  - Koks šešėlio dydis?
  - Kodėl atsiranda šešėlis?
  - Kaip mažinti šešėlį?

Vidutinis valandinis darbo užmokestis ir darbo apmokestinimas 2018 m.

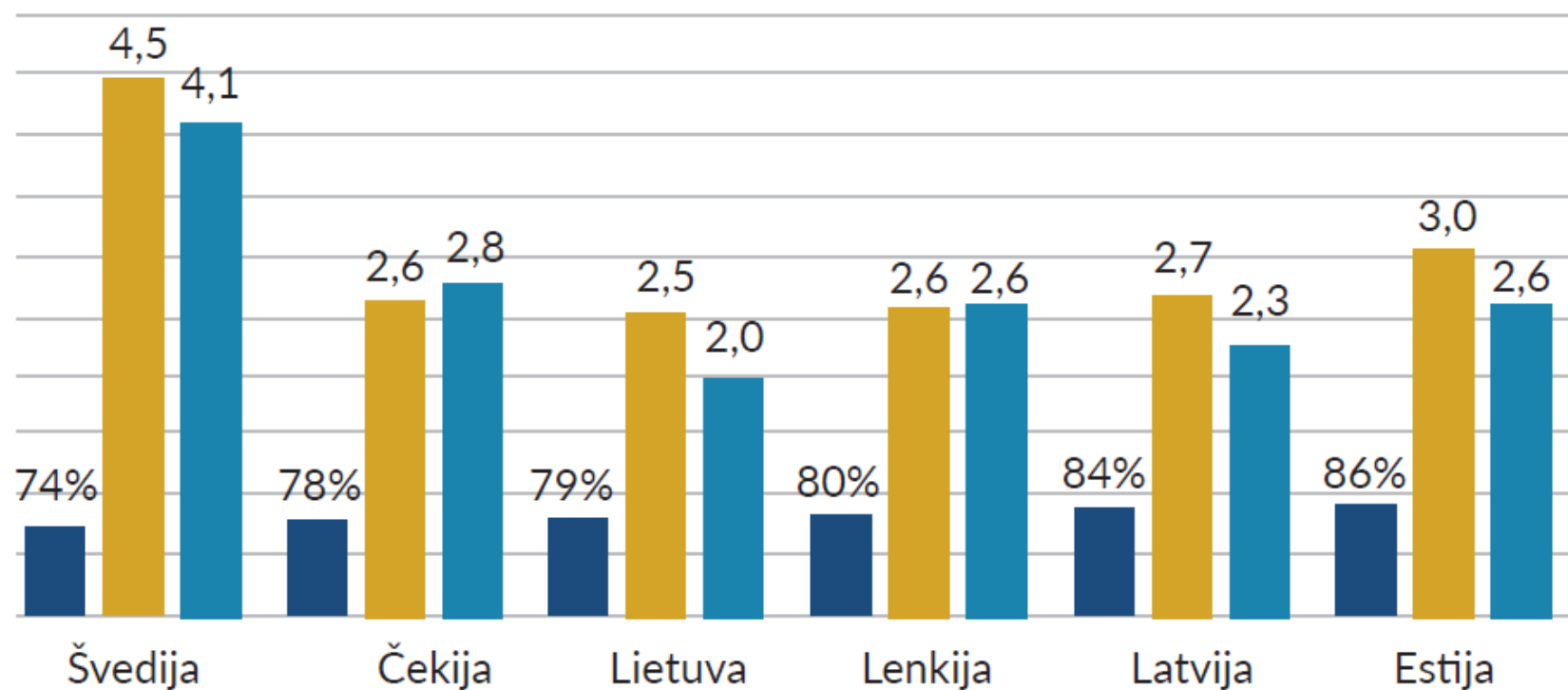
■ Mokestis (EUR)

■ Neto darbo užmokestis (EUR)

● Bendras apmokestinimas (skalė dešinėje)

Šaltinis: Eurostat (2019a)

Mokesčiai ir cigarečių įperkamumas, 2018 m.

Visi mokesčiai (akcizas + PVM), % nuo kainos su PVM

Visi mokesčiai (EUR)

Cigarečių įperkamumas (2018 m. vidutinis valandinis darbo užmokestis padalytas iš vidutinės cigarečių pakelio kainos 2018 m.)

Šaltinis: Europos Komisija (2019a), Eurostat (2019a)

Lietuvos
laisvosios
rinkos
institutas

Šešėlinės ekonomikos veiksniai

- **Mokesčių moralė** ir visuomenės **požiūris** į šešėlinę ekonomiką;
- Suvokiama tikimybė **būti pagautam** ir suvokiamas **bausmės griežtumas**;
- Gyventojų **pajamos** ir prekių bei paslaugų **įperkamumas**;
- Visuomenės **požiūris** į **valdžią** ir jos paslaugas.

Metodika

Žmonių dalyvavimas
šešėlyje

Duomenys:

- Reprezentatyvi gyventojų apklausa;
- 2018 m. kovas – balandis;
- Lietuva, Latvija, Estija, Lenkija, Čekija ir Švedija;
- 6055 respondentai.

Metodika

Žmonių dalyvavimas
šešėlyje

Pirko neapskaitytas ar
nelegalias prekes

Pirko nelegalias
akcizines prekes

Dirbo nelegaliai arba
gavo „vokelį“

Duomenys:

- Reprezentatyvi gyventojų apklausa;
- 2018 m. kovas – balandis;
- Lietuva, Latvija, Estija, Lenkija, Čekija ir Švedija;
- 6055 respondentai.

Metodika

Žmonių dalyvavimas
šešėlyje

Pirko neapskaitytas ar
nelegalias prekes

Pirko nelegalias
akcizines prekes

Dirbo nelegaliai arba
gavo „vokelį“

Šešėlio veiksniai

Duomenys:

- Reprezentatyvi gyventojų apklausa;
- 2018 m. kovas – balandis;
- Lietuva, Latvija, Estija, Lenkija, Čekija ir Švedija;
- 6055 respondentai.

Metodika

Žmonių dalyvavimas
šešėlyje

Pirko neapskaitytas ar
nelegalias prekes

Pirko nelegalias
akcizines prekes

Dirbo nelegaliai arba
gavo „vokelį“

Šešėlio veiksniai

Ar pateisina šešėlį?

Kaip suvokia bausmę?

Kaip suvokia tikimybę
būti pagautiems?

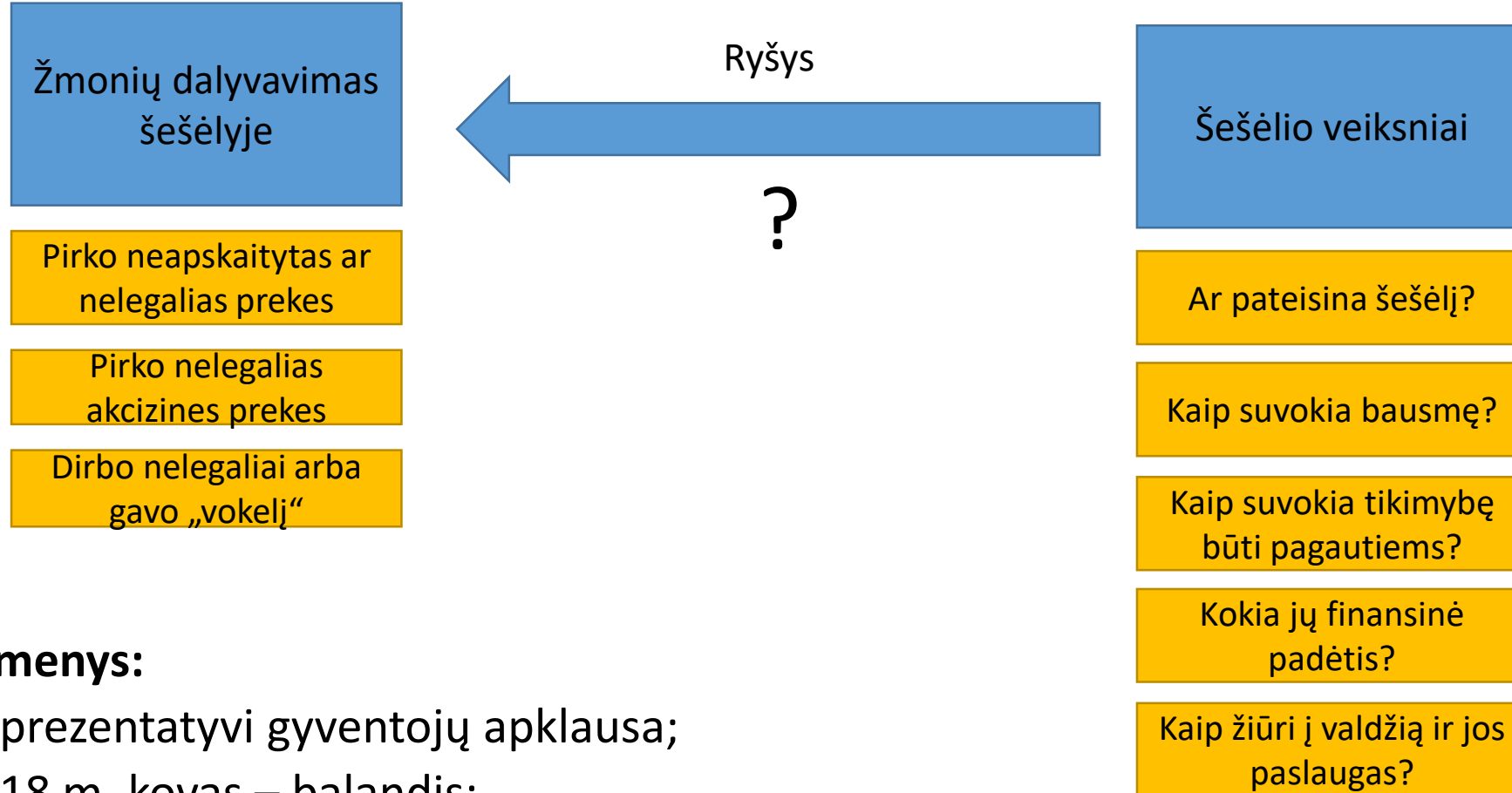
Kokia jų finansinė
padėtis?

Kaip žiūri į valdžią ir jos
paslaugas?

Duomenys:

- Reprezentatyvi gyventojų apklausa;
- 2018 m. kovas – balandis;
- Lietuva, Latvija, Estija, Lenkija, Čekija ir Švedija;
- 6055 respondentai.

Metodika

Duomenys:

- Reprezentatyvi gyventojų apklausa;
- 2018 m. kovas – balandis;
- Lietuva, Latvija, Estija, Lenkija, Čekija ir Švedija;
- 6055 respondentai.

Reikšmingi nepriklausomieji kintamieji (veiksniai)	Nedeklaruotos prekės: Pirko legalių prekių ar paslaugų iš oficialiai registruotų parduotuvių ar paslaugų teikėjų be čekio, o pardavėjai oficialiai nedeklaravo savo pajamų							Nelegalios prekės: Pirko prekių ar paslaugų iš asmenų, kurie nėra oficialiai įregistravę savo veiklos, todėl nedeklaruoja savo pajamų ir nemoka jokių mokesčių						
	Visos	LT	LV	EE	PL	CZ	SE	Visos	LT	LV	EE	PL	CZ	SE
Pateisinamumas	89%		64%	70%	304%	46%	394%	88%		37%	107%	336%	106%	240%
Mokesčių moralė	-51%			-51%	-65%	-56%		-43%		-47%	-38%	-57%		
Suvokiamas bausmės griežtumas	-23%		-40%		-26%			-16%		-32%			-39%	
Finansinė situacija	-39%						-74%	-39%	-52%			-52%	-61%	-76%

Reikšmingi nepriklausomieji kintamieji (veiksniai)	Nelegalios cigaretės							Nelegalus alkoholis							Nelegalus kuras						
	Visos	LT	LV	EE	PL	CZ	SE	Visos	LT	LV	EE	PL	CZ	SE	Visos	LT	LV	EE	PL	CZ	SE
Pateisinamumas	68%				226%	60%	238%	68%			104%	149%	100%	175%	55%				163%	77%	265%
Mokesčių moralė	-42%	-47%		-37%		-68%		-44%		-59%			-30%		-39%	-42%		-47%		-57%	
Suvokiamas baudmės griežtumas	-21%		-33%			-39%		-22%		-36%			-35%		-24%		-39%			-62%	
Finansinė situacija	-36%		-31%				-72%	-36%		-57%					-45%			-33%			-73%

Reikšmingi nepriklausomi kintamieji (veiksniai)	Šešėlinė darbo rinka						
	Visos	LT	LV	EE	PL	CZ	SE
Pateisinamumas	25%			54%	43%	103%	
Mokesčių moralė	-34%			-43%		-41%	-75%
Suvokiama tikimybė būti pagautam	-21%			-31%	-48%		
Suvokiamas bausmės griežtumas	-20%					-46%	-64%
Pajamos	-36%	-23%			-60%		-49%

Šešėlinės ekonomikos veiksniai

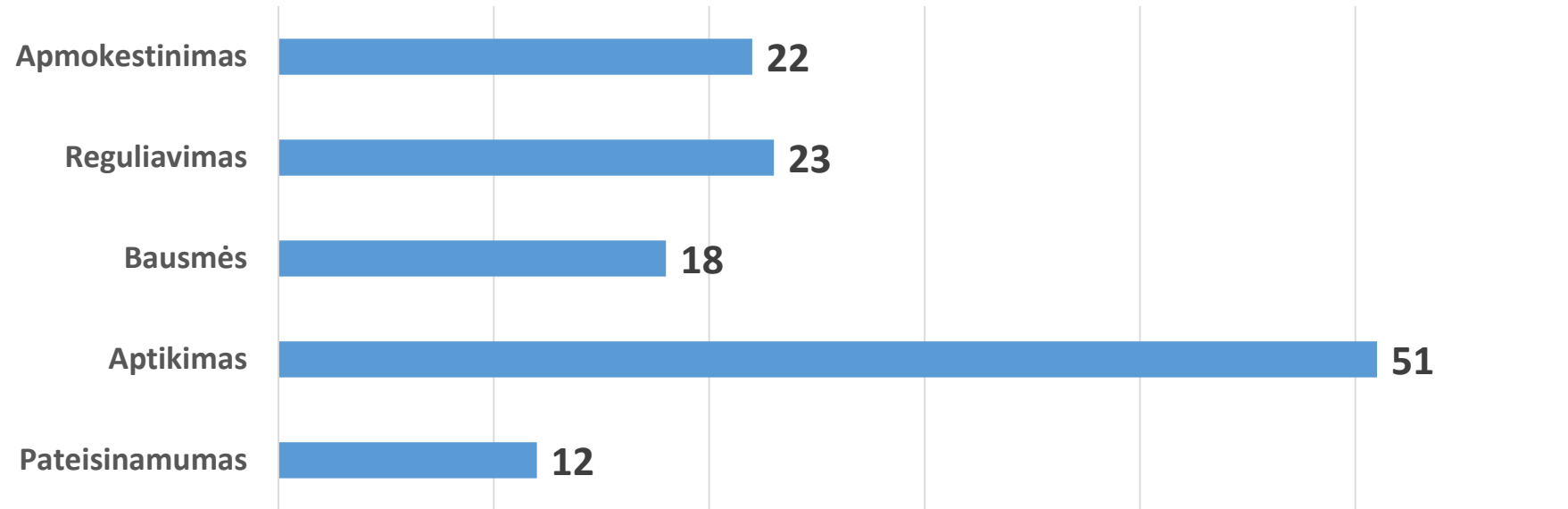
Šešėlinės ekonomikos veiksniai	Šešėlinė prekių rinka	Nelegalios akcizinės prekės	Šešėlinė darbo rinka
Pateisinamumas ir mokesčių moralė			
Suvokiamas baudmės griežtumas			
Suvokiama tikimybė būti pagautam			
Pajamos ir finansinė situacija			
Požiūris į valdžią ir viešąsias paslaugas			

Violetinė spalva nurodo reikšmingus veiksnius, pilka spalva – nereikšmingus.

Kova su šešeline ekonomika

- Viešosios politikos **priemonės** šešelinei ekonomikai mažinti;
- Laikotarpis: nuo 2015 m. iki 2019 m.;
- Įgyvendintos, vykdomos ir planuojamos vykdyti;
- Suskirstytos į **penkias kategorijas** pagal šešėlinės ekonomikos veiksnius:
  - Apmokestinimas
  - Reguliavimas
  - Bausmės
  - Aptikimas
  - Pateisinamumas

Kovos su šėšeline ekonomika politikos priemonės

	LT	LV	EE	PL	CZ	SE
Apmokestinimas	7	4	2	7	1	1
Reguliavimas	5	11	2	2	2	1
Bausmės	6	3	1	5	2	1
Aptikimas	14	16	7	5	5	4
Pateisinamumas	4	2	1	1	3	1
	36	36	13	20	13	8

Apibendrinimas

- Mokesčių ir reguliavimo įtaka šešėliui priklauso nuo tokių veiksnių, kaip:
  - Šešėlinės ekonomikos **pateisinamumas**;
  - Finansinė padėtis **ir pajamų lygis**;
  - **Bausmės** ir **tikimybės įkliūti** suvokimas.
- Kova su šešėliu nutaikyta į šešėlio užkardymą, o ne į ekonominės veiklos ištraukimą iš šešėlio į legalią veiklą.